

A gomba és a magyar népi gyógyászat

Hozzáadta: ZSIGMOND Győző

I.

1. A magyar népi gyógyászattal foglalkozó könyvek egyáltalán nem vagy alig térnek ki a gombára (Hoppál, Oláh, Vasas, Makay-Kis, Danter,...). Pedig figyelemre méltó hagyománya lehetett a gombával gyógyításnak a magyarságnál is. Általánosságban ír a gomba szerepéről a népi gyógyászatban dr. Vetter János, anélkül, hogy kitérne a magyar vonatkozásokra (Vetter, 1993).

2. Jelen tanulmányomban előbb röviden arról szólok, hogy régen mire használták a gombát a népi orvoslásban. Aztán a jelenlegi helyzetet mutatom be, összegezek, utalok hiedelmek és tudás összefonódottságára (kölcsonhatására ez esetben), valamint néhány adatra a szomszédos meg távolabbi népek köréből.

Függelékben közlöm a korpuszt (adattárat), az adatközlők jegyzékét és a könyvészetet.

3. Terepmunkát Erdélyben ('a Magyarországtól Romániához csatolt részekén'), Kárpátalján (Ukrajna), az Őrségben, Zemplénben, az Ormánságban és Moldvában végeztem, a többi adatot kizárólag a szakirodalomból vettem.

I.

1. A magyar népi gyógyászattal foglalkozó könyvek egyáltalán nem vagy alig térnek ki a gombára (Hoppál, Oláh, Vasas, Makay-Kis, Danter,...). Pedig figyelemre méltó hagyománya lehetett a gombával gyógyításnak a magyarságnál is. Általánosságban ír a gomba szerepéről a népi gyógyászatban dr. Vetter János, anélkül, hogy kitérne a magyar vonatkozásokra (Vetter, 1993).

2. Jelen tanulmányomban előbb röviden arról szólok, hogy régen mire használták a gombát a népi orvoslásban. Aztán a jelenlegi helyzetet mutatom be, összegezek, utalok hiedelmek és tudás összefonódottságára (kölcsonhatására ez esetben), valamint néhány adatra a szomszédos meg távolabbi népek köréből.

Függelékben közlöm a korpuszt (adattárat), az adatközlők jegyzékét és a könyvészetet.

3. Terepmunkát Erdélyben ('a Magyarországtól Romániához csatolt részekén'), Kárpátalján (Ukrajna), az Őrségben, Zemplénben, az Ormánságban és Moldvában végeztem, a többi adatot kizárólag a szakirodalomból vettem.

II.

1. A magyarral rokon, a sámánizmusban jelenleg is hívő népekhez hasonlóan sámán hitű őseink valószínűleg ugyancsak éltek a gombával a gyógyítás érdekében. Az orvosláshoz igényelt révült állapot előidézése végett bizonyára használták a bolonggombának, légygombának nevezett Amanita muscaria-t (Czigány, 1998: 213, 215, lásd még Diószegi, 1967, Eliade, 1988, Voigt, 1975, Vértes, 1990).

Első keresztény remetéink, szerzeteseink, az élő elpusztításától, a húsevéstől óvakodó különféle hitű magyarjaink egyik fontos eledele és talán gyógyszere is volt a gomba, melyet nem természettek, mégis termett; hitték, a gondviselés nyilvánvaló jeleként. Az Isten adta a gombákat, mondják ezt ma is, nem tudni miből lettek. Jó, hogy vannak, bár nem kis munka begyűjteni, értékesíteni őket.

2.1. A gombák régóta használatosak a gyógyszerészetben (Lásd még Jaccottet, 1973). Noha egészen ma sem merült feledésbe a nagygombák gyógyhatása, ennek napjainkban nem tulajdonítanak akkora fontosságot, mint az ókorban és a középkorban. A századforduló gyógyszerészei még árusítottak orvosságként különféle gombákat, ez ma tájainkon aligha fordulhat elő (Veress, 1982: 16.).

2.2. Például szembajokra júdásfülegombát, vércsécscillapítóként bükkfa- és parázstaplót. Az ún. Agaricumot (*Laricifomes officinalis*) a századfordulón mifelénk már csak állatok kezelésére használták, viszont az ókorban Plinius és Diszkoridész hajtóként s a tüdőbetegek verejtékezése ellenszereként írta elő; 1578-ban Melius Juhász Péter (még tud magyarországi árusításáról ("patikáriusok" által), és felhasználásáról így ír:

"Ha egy drachmát, azaz hat pénz nyomóit borban megiszol, vagy mézes vízben, az gyermek minden belől betegségét meggyógyítja. Örögembernek méhserben adj két drachmát, azaz tizenkét pénz nyomóit. Ismét végy Agaricomat két drachmát, fél drachma gyömbért, azaz három pénz nyomóit, Colochintist, azaz a vadtöknek az belső bélit fél drachmát, törd össze ezeket, vess azután fél drachma Mastixot, safránt két pénz nyomóit, ez porokat csináld borral téstává. Ebből csinálj pilulákat egy borsószemnél. Végy egyszer tizenegyet, avagy tizenháromt hozzád. Ez igen jó fualkodás ellen, lépnek, szünek fájassa ellen. Vízkórságot meggyógyít. Hideglelést is hasban valót, férget kiüz ez Agaricum ő maga is."

A részegesség ellen használt gombáról még a XVII. század elejétől maradt fenn receptünk: a "szőlőtökén termő gombát" kellett megszáritva, megtörve borban beadni (Hoffmann, 1989: 103, C 429,-198, D 257;318, I 335). Ugyanerre az eljárásra 1654-beli boszorkányperből is van adatunk (Schram 1970: 454).

2.3. Egy XVII-XVIII. századi receptgyűjtemény is tanúsítja, hogy egykor a különböző (részben ma már alig vagy egyáltalán nem azonosítható gombákat) igen változatos betegségek ellen javallották: fogfájás (Hoffmann, 1989: 319, I 345.), "szívfogás" (I.m. 482, O 119.), vérhas ellen (I.m. 391, K 742; 437, L 14); 1677-ben a pecérkegomba hurut

ellen való orvosságként szerepel (I.m. 308, I 159).

III.

Napjainkban valószínűleg ritkábban használják a gombát a népi orvoslásban, de a múltra vonatkozó adataink kis száma illetve feltáratlanságuk oka lehet annak, hogy mégis többet írhatok a gombák a népi gyógyászatban való mai felhasználásáról, mint a régebbiről.

1. Agaricus spp.

A dunántúli Cserszegtomajon a fulladásos fehérgombát áztat pálinkájába (Szendrey, 1922-63: 664.). Válinál a hurutos vízbe felfőzött pecerkegomba (Agaricus vagy Psalliota campestris) levét issza (Szendrey, i.h.). Ismert még a sárguló csiperke (Agaricus xanthoderma) fej gombásodása elleni felhasználása Mátészalkán (Farkas 1988: 189.).

2. Amanita spp.

A muszkarin nevű hallucinogén elemet tartalmazó légyölő galócából (Amanita muscaria), mely talán a szomának is alapanyaga hallucinációt előidéző italt készítenek a sámán típusú kultúrákban (amilyen valószínű a magyar is volt egykor) (Wasson 1986). Bódító szerként Szibériában és Észak-Amerikában éltek, élnek vele (Kutalek 1995). Napjainkban az obi-ugor és a szamojéd sámánok az istenségekkel való kapcsolattartás megteremtéséhez nyersen és szárítva is használják a légyölő galócát (Balázs, 1954 : 418-420, Vértes, 1978: 382-383). A kereszténység felvétele előtt őseink szintén élhettek vele mint a természetfeletti való kapcsolatteremtés elősegítőjével (Voigt, 1975, Diószegi, 1967, Vértes, 1990). Eddigi adataink alapján magyar nyelvterületen egyetlen gombát, a "bolondgomba" légyölő galócát sem használják hagyományosan hallucinogénként, révület, bódultság előidézésére. Nagyon régen és egészen újabban találkozhatunk bódító szerként való felhasználásával a magyarságnál. Régi, ősi egyetlen felhasználása a magyar sámánok, a táltosok által történt legutóbb valószínűleg majdnem ezer éve, a mai pedig az utóbbi évtizedekben csupán, sok évszázados kihagyást követően. Bizonyára nem kizárólag a Székelyföldön, ahonnan adatunk származik, és bizonyos, hogy nem a hagyományos értelemben számít ez népi felhasználásnak. Valószínűleg német hatásra folyamodtak a légyölő galócahoz főleg fiatal meg középkorú emberek Erdélyben is, éppenséggel nem hagyományos, nem népi, hanem kivételes, művészeti és tömegjellegű megnyilvánulás alkalmával, az ún. performance gyakorlása idején a Szent Anna-tó mellett (legalábbis elsősorban). Hasonlóképp élnek ezek a tudunkkal nem nagy számot képviselő légyölő galócát fogyasztók a gombával, mintha kábító szerrel tennék. Élvezetet, önkívületi állapotot kerestek, s talán találtak is valami ilyesmit, mégpedig anélkül – a légyölő galóca esetében -, hogy függőekké váltak volna (A 14).

Viszont több helyen és hagyományos légyölőként használatos az Amanita muscaria. Magyar viszonylatban nem tudunk egyetlen galóca emberi betegségek gyógyítására való használatáról, sem östinktúra formájában, sem másként (Rosenbohm 1995: 21).

A légyölés is tekinthető gyógyeljárásnak: a különböző kórokat terjesztő legyek irtása számottevő megelőző módszer. Már Clusius említi az 1601-ben megjelent Fungorum in Pannoniis obs. brevis Historiában, hogy a légygombát Frankfurtban árulják légyvesztő gyanánt a parasztasszonyok (Istvánffi, 1900: 40).

1684-ben is tudnak Magyarországon a légyölő galócáról, mint légyölésre használt gombáról (Hoffmann, 1989: 431,K 1404).

Napjainkban a magyar nyelvterület majdnem egészén ismeretes, ha nem is használatos már a gyakran épp légygombának nevezett Amanita muscaria tányérba téve (egészben vagy felvagdálva), cukrozva vagy sem, tejjel, vízzel vagy mézzel (Például A 1-12). Moldván és a Székelyföldön kívül inkább csak nevében él csak légyölésre való használatának emléke. Kivételesen, az Őrségben az is előfordul, hogy másféle rovar irtására tartották, tartják jónak e gombát (A 16). Csíkban és Háromszéken megkülönböztetnek barna (Amanita pantherina vagy -és- Amanita regalis) és piros (Amanita muscaria) légygombát (A 5-8,16). Ennek alapján feltételezhető, hogy a párducgalócának is van légyölő hatása. Az sem zárható ki, hogy adatközlőim tulajdonképpen csak királygalócát (Amanita regalis) használtak fel légyölésre a légyölőn kívül, ez esetben pontatlan, felületlen azonosítás történt.

3. Auricularia sp.

Tudunk az Auricularia auriculae-judae, a júdásfüle gomba szemfájás elleni használatáról. A bodzafagombát bokráról leszedik, meleg vízben áztatják és a beteg szemre kötik (Vajkai 1941: 240). Sőt Szombathely vidékén hallottak róla, hogy porát a pecsétviszgomba porával együtt jónak tartják daganatos megbetegedések, tumorok kezelésére (Kalauz József közlése).

4. Boletus edulis

Zala megyéből van arra adatunk, hogy az ott hajdina- vagy vetővargányának nevezett ízletes vargányát az öregek hazaviszik orvosságnak is, ha a disznó beteg, ha gyomorrontása van vagy nem eszik, s akkor megfőzik savanyú fokhagymás levesnek az egész (főleg vén) vargányát és azt öntik neki. Állítják, hogy az jó gyomrot csinál. Az embernek is javallják, ha berúg s aztán másnaos, de az embereknek nem a vén vargányát készítik meg (Hulesch 1955: 21).

5. Cantharellus sp.

A Cantharellus cibariust, sárga róka gombát májbetegségek gyógyítására ajánlották Aranyosszéken. A várfalvi Jobbágy Miklós szerint májnak kell, hogy használjon, élesebb (Keszeg, 2000).

6. Corydalis spp.

A (?) Corydalis cava, odvas keltike - szív gomba, szűgomba olyan virágos növény, amelyet egyértelműen gombának tartanak, noha tudják, hogy a szűgomba burjánbó lesz (A 17).

Moldvában: Kék virágocskájú a férfijé, az asszonyé fejr. Kiássák a fődbő, kiáznak tizet, megkapnak egyet (A 17).

Héját levéve megtörik, egy pohár vízbe tartják úgy fél órát, aztán kiskanállal kavargatják, pálinkáspohárba teszik, feltöltik vízzel, és naponta háromszor isszák. Reggel étel előtt, délben meg este étel után. Nem véletlenül kell háromszor bevenni ezt a csodaszert, érvényesül a bűvös számok (ezúttal a hármás) szimbolikája (Laplantine, 1978: 121). Fontosnak ítélik, hogy aztán reá kell feküdni a szívre, így hat igazán ez a szívnek jó orvosság (A 15, L.még szívfájásra: Bosnyák, 1973).

Háromszéken is híre van a szűgombának:

A szűgombának nagy gyógyereje volt. Orbán Ferenc háza végénél nőtt, mondják, mintha élő lett volna, olyan volt. Például a Kósa Ferenc nevű vásárhelyi mézeskalácsos attól gyógyult meg. (Bé 1)

Nem kell tehát csodálkoznunk azon, ha régebbi újságban, a Székely Nemzetben, tárca főhőseként találkozunk a szűgombával (Borívó, 1902). Már a múlt század elején kihalófélben lévő szónak tartja az újságíró (valószínűleg Barátosi Bibó József rejtőzik az álnév mögött), főképp zágoni, papolci és barátosi öregasszonyoktól hallotta emlegetni. Pontos megfigyelésre vall, hogy papolci ember nyomán jelzi: „Kétféle, az egyik likas belü, a fejrénepnek való, a másik tömött belü, e férfinak való orvosság. A kinek a szive fáj, egy szűgombát porrátörve vízbe vagy pálinkába igyék bé s megkönnyebbül tőle. Jó orvosság, próbálták sokan.”

Borívó hivatkozik Borbás Vincére, ki azt írja a keltikékről, hogy „Több faja officinalis. Többnyire gumójuk van, Oláh- és Moldvaország népe burgonyamódjára elkészítve eszi.”

Csikban még többet hallani jelenleg a szűgombáról, mint Háromszéken: A szűgombát tejbe kell tenni, s jó a szívre, májra, epére (Bo3). Ezúttal nem a bal (női) és a jobb (férfi) jelképes jelentése szerint járnak el, amint azt Moldvában tettek (Bosnyák 1973). Csíkszentdomokoson a szűgomba három napig vízben áztatott levét szíverősítő hatásáért asztma ellen isszák. Savanyútejjel összefőzve szívrehome ellen használják (Pálfalvi, 1999: 32-33).

Udvarhelyszéken gyermek ijedtsége ellen javallják (ónvízbe téve itatják) a tévesen szarvasgombának vélt gumót (Mészáros 1998: 419, 461, 462). Gyergyóból és Gyimesből is adatolt a szűgomba ismerete (Lásd még Rab, 2001: 130, 140).

7. Elaphomyces

Elaphomyces reticulatus Vitt.

Sztancsek József kéziratos gyűjtése (1909) tartalmaz utalást arra, hogy a Felvidéken, Nyitra vármegyében „bélgiliszták ellen földepét zsirtalan káposztában főznek” és ezt itatják meg a beteggel (Sztancsek, 1909: 103). Valószínűleg a Hollós László által a Bakonyban földepének emlegetett *Elaphomyces reticulatus*-ról van szó ez esetben is (Hollós, 1911: 178).

Elaphomyces variegatus Vitt.

Hollós László Máramarosban jegyezte le, hogy ezt a nem ehető szarvasgombát szívbaj ellen használják, mégpedig úgy, hogy megszáritják, porrá őrlik és porát vízzel veszik be (Hollós 1911: 178).

8. Fomes spp.

Tudomásunk van róla, hogy a Bakonyban, Nyitrában és Sóvidéken élnek, éltek a taplókkal mint vérzéscsillapítókkal (Kalmár 1982: 146-7., Sztancsek 1909: 107., A 18,19, 23). A *Fomes fomentarius*, a bükkfatapló sebtapaszként szolgál olykor ma is a Székelyföldön (A 20, 21). Fejfájás, izzadság, söt aranyér elleni felhasználásáról a mai magyar népi gyógyászatban korondi adatok tanúskodnak (A 25-28).

A Vajdaságban ismert igénybevétele a rovarok (például szúnyogok) elleni füstöléskor (Kovács, 1982: 75). Nyitrában marhavészkor az istállókat diófán termett taplógombával füstölték (Sztancsek, 1909: 96). A Székelyföldön a méhek füstöléséhez napjainkban is gyakran használják (A 22-24). A Felvidéken, Nyitrában tuduk róla, hogy taplófőzetet ittak gyomorgörcs ellen és azt tartották, hogy a szélütött ember orra alá (tehát agyvérzés esetén) jó égő taplót tartani (Sztancsek, 1909: 102, 110).

9. Ganoderma sp.

Széken a szépasszonykalánnal kellett egyék-igyék egypár napig az, akinek félre volt menve a szája a szépasszonyok miatt (Kocsis 1988: 138-9). Ez a megkeményedett, kanálhoz hasonló fagomba, valószínűleg a pecsétviaszgomba, *Ganoderma lucidum*. Kocsis Rózsi állítja, hogy nagyon hatásos volt e gomba gutaütés esetében is, főleg az asszonyok lettek jól tőle, amennyiben vele kanalazták az ételt (A 29). Apahidai románoknál tudunk a *Ganoderma lucidum* (*lingura milostivirii*) gombáról való vízivás fehérfolyás (fluor albis vagy leukorrhoea) elleni ajánlásáról (Kós, 2000: 366).

Nem kizárt a szépasszony kalánya meg a szépasszonygomba azonossága. Ez utóbbit a disznó szívfogása ellen javallottnak tünteti fel Vajkai Aurél (Vajkai, 1943: 66).

Ismert porának a felhasználása (a júdásfüle gombáéval együtt) kóros daganat esetében (Kalauz József közlése).

10. Lactarius spp.

Lactarius piperatus, fehértejű keserűgomba, ? *Lactarius pergamenus*, zöldülőtejű keserűgomba

Csak a máramarosi Técsőn (Kárpátalja) jegyeztem le gilisztahajtóként (bélférgesség ellen) való felhasználását embereknél. Fogyasztását sütve ajánlják (A 30).

Székelyföldi, csomakőrösi (Orbaiszék) adatunk van arra, hogy ott a keserű gomba szárát kankó (tripper) ellen használták (A 31).

Tudunk róla, hogy Háromszéken ellenjavallják a juhoknak és a tehéneknek, mert úgy tartják, hogy csökkenti a tejhozamot (Márk Miklós sepsiszentgyörgyi erdőmérnök közlése. Bükszád, 2000. május 20.). A gyergyói Heveder nevű tanyatelepülésen állatok hasmenésének a gyógyítására használják (Köllő, 2000: 79).

11. Laetiporus

Laetiporus sulphureus, sárga gévagomba

Bánvölgyén a ló egerére pirított fűzfagombát kötnek (Szendrey, 1922-63: 664). Felcsíkban azt állítják, hogy a gévagomba vagy fűzfagomba jó gyomorbetegeknek (A 32). Ez utóbbi esetben ételként ajánlják. Az említett adaton kívül csak egy gyergyóiról tudok még: Borzonton a ló kehessége ellen javallják, hogy megszáritott fűzfagombát kell az orra alá füstölni (Köllő, 2000: 52).

12. Lycoperdon spp., pöfeteg

Langermannia gigantea, Calvatia utriformis, Bovista plumbea, ...

Régen a pöfetegombákat fungus chirurgorum néven vérzés csillapítására használták, főleg állatoknál (Beke 1935: 19).

Hogy igénybe vették őket a közelmúltban s napjainkban (l. még Gregor, 1973), tanúsítja ezt például bihari, háromszéki adat: Sarkadkeresztúron, ha a tarló megszurta a lábat, pöfeteggel kössük be (Bondár, 1982: 50).

Háromszéken aki vérbe esik, lóposzogót (gonika faj) pálinkába tesznek s azt megittassák (Balázs, 1942: 114).

Vasas Samu írja, hogy Kalotaszegen használják a lúfingot égés, forrázás illetve kelés okozta (nyílt, nem vérző) seb gyógyítására (Vasas, 1985: 107, 154, 161, 187). A gomba belső, húsos részét borítják a sérülésre. Péntek János és Szabó Attila pedig azt tudatják, hogy ugyanazon vidéken külső vérzésre tettek pöfeteget (Péntek-Szabó, 1985: 154). A Mezőségen porát tették a vágásra (A 33).

A pöfetegomba - lúdposz - pora szerte Erdélyben (A 33-36, 38-42), Moldvában (A 36), Kárpátalján és az Őrségben vérzésselállító (A 45, 48., ill. Szendrey, 1922-63: 664).

Udvarhelyszéken a peheteget, lófingot hasmenés ellen is használták. Vízbe áztatott porát itatták (Gub, 1993: 102).

Gyimesben úgy tartják, jó torokfájásra, s miko a mandulája összedagad az embernek akkor is (A 38).

Kárpátalján gyomor- meg epebántalmak esetében tartják hatásosnak (A 46).

Állatnak is adják Gyergyóban gyomormenés ellen (A 42).

Hasonlóképp a Globalisa bovista, banyaposz pora marhának orvosság a dunántúli Cserszegtomajon úgyszintén (Vajkai, 1941: 236).

13. Phallus sp.

Phallus impudicus, szömöröcsög

A háromszéki Alsócsernátonban is használták a szömöröcsögöt gyógyításra, reuma ellen (Vö. László, 1976: 216). A természetbúvár Kakas Zoltán segítségével sikerült 1995 novemberében egy erre valló ottani adatra rábukkanni (A 49).

Hogy nem egyedi esetről van szó, ezt alátámasztja egy bányavidéki közlés, melyet főképp azért idézek, mert pontos használati utasítást is ad:

Van egy bolonggomba, nagyon bűdös, azt meg szoktam szárítani, összetöröm, s szeszbe teszem. Bedörzsölni használok reuma ellen (A 50).

Sepsibükszádi adatunk van arra, hogy nemrég kelés (furunkulus) gyógyításához ugyancsak igénybe vették, mégpedig szárának a szárítmányát tejebe áztatva (A 52).

A Sóvidékről ugyancsak ismeretes az ott poroncsolatgombának nevezett szömöröcsög gyógyításra használata. A tehéntőgyet füstölik vele, sebének gyógyítása végett (Gub, 1994b: 197, Gub, 1996: 83, Gub, 1999: 49, A 51).

Kalotaszegen fájós fülre teszik (Péntek-Szabó, 1985: 308).

Az ókorban és a középkorban használták afrodisziákumként (Veress, 1982: 141, Krébecz, 1988: 183). Erre mai adatunk nincs.

14. Phellinus

Phellinus igniarius, parázstapló

A népi állatgyógyászatban való felhasználása a Sóvidékről adatolt (Gub, 1996: 84). Szakadátton a fűszfataplót megreszelve és almaecetbe téve a hasmenéses szarvasmarhába töltötték vagy füstölték vele a begyulladt tehéntőgyet.

Nem kizárt, hogy Korondon összetévesztik a szilvataplóval (Vö. Phellinus tuberculosus). A kérődzés elakadásakor itt a gombát összetörték, abrakba tették, s pirított kenyérral együtt megettették az állattal.

Phellinus tuberculosus v. pomaceus, szilvatapló

Korondról jelezték ennek a gombának az állatgyógyászatban való igénybevételét. Kehesség ellen használják, füstölik vele a beteg lovat (A 53).

15. Psilocibe

? Psilocybe merdaria (trágya-harmatgomba),

? P. semilanceata (hegyes trágyagomba)

Kevesen ismerik a Sóvidéken. Fenyőkúton azt tartották, hogy ha bekenik vele a szemölcsöt, az hamar leszárad (Gub, 1996: 85).

16. Ramaria

Ramaria (flava, botrytis), korallgomba (sárga, rózsás) Néhány népi neve egymagában is jelzi, hogy tudatában vannak hashajtó hatásának, és szükség esetén élnek is vele. Ez a helyzet például Komadón, hol hívják gyomorgombának (Berecken szintén) meg fosatógombának is (A 54).

17. Sarcodon imbricatum, cserepes gereben

Egyetlen vidéken a Gyimesben jegyezték le eddig a tehén tőgyének megbetegedése, gyulladása elleni felhasználását. A betegséget reszfagnak mondják, így e gomba neve ott nem csupán ökönyelv, de reszfuggomba is (Pálfalvi Pál székelyudvarhelyi biológus közlése 2000. szept. 23-án).

18. Tuber

Tuber aestivum, nyári szarvasgomba

Hollós László ír róla, hogy a Bakonyban „pálinkában orvosszerűen használják vérhas ellen, meg a tehénnek is adják véres húgy esetében.” (Hollós, 1911: 37).

19. Fungus. A gomba gyakran okozója betegségeknek. Sok történetet meséltek el adatközlőim bolonggomba előidézte

különféle bajokról. Ezekből csak néhányat vettem be az adattárba (A 49-51).

A gombamérgezés többnyire helyes kezelésével talákoztam. Általában forró tejet itatnak a mérgezzel, meghányatják (A 58-59, Vajkai, 1941. 241, Zsigmond, 1994. 33).

A magyarságnál bolondulás, bódulás gomba általi szándékos kiváltása századunkban nem adatolt.

Perifériális eset, alig érintkezik a népi gyógyászat kérdésével az, amit egy havasi településről való adatközlőim (Ko) mondtak, hogy náluk nincs szilvapálinka, űk, ha valamit intézni kell, főleg az orvosok esetében, gombával (Fungi) fizetnek, s a meg- s lefizettek annak jobban örülnek, mintha (a szokásos fizetőeszközt) pénzt kapnának.

IV.

1. Egyféle összegezésként következzenek egy táblázat, amely századunkbeli adatok alapján tartalmazza, hogy a magyarság milyen gombát vagy gombának tekintett növényt, miképpen és minek orvoslására használt. Zárójelben a betegségek latin nevét közlöm.

2. Tehát összesen húsznál több gombát használnak, használtak úgy 30-35 féle kór gyógyítására illetve megelőzésre a magyar népi gyógyításban (mintegy 26 emberi és 9 állati betegség esetében).

Egy-egy adatközlő viszont csak egy-két gomba orvoslásban való felhasználásáról tud.

Majdhogy általánosan ismertnek tekinthető az Amanita muscaria (a kórok légyöléssel való megelőzésére) valamint a pöfetegek, Lycoperdon spp. használata (vérzéscsillapításra).

A Székelyföldön és Moldvában viszonylag elterjedt a gombának tekintett, szűgombának nevezett virágos növény csodaszernek tekintése. Már-már alig tudnak a többi említett gomba gyógyhatásáról, noha 40-50 éve még elég gyakran élhettek legalábbis Erdély-szerre például a Phallus impudicusszal.

3. Állatok és emberek gyógyításában még mindig használatosak azért nagygombák. Talán megérné a fáradságot a pontosabb, alaposabb tudományos, farmakológiai szemügyre vételük. Annál is inkább, mert minden esetben megerősítették adatközlőim, akik többnyire jó gyógynövényismerők és asszonyok voltak. Főleg a hagyományörzőbb vidékekről származók. A leggazdagabb, legszínesebb anyag a Sóvidéken lejegyzett. Itt külön foglalkozás is kialakult, amelynek nyersanyaga a gomba (a toplászás).

4. Nemegyszer kötődik a gombás gyógy mód a vele élők hitéhez, hiedelmeihez (A 17,29), életviteléhez (A 20,22,25,40,49). Érdekes, hogy a szépasszonyok okozta baj orvoslása végett a mezősegi Széken épp az említett hiedelemleányról elnevezett gomba - evőeszközként, kanálként való - használatát ajánlják (A 17).

5. A moldvai magyarok meg a székelyföldiek körében a társadalmi, nemi elkülönülés mondhatni mágikus analógiájára külön nőnek meg férfinak való szűgombát tartanak számon, melyet naponta háromszor - a három a leggyakoribb bűvös szám - kell bevenni (A 17).

6. Természetes, hogy a nagygombák szerepéről a népi gyógyításban más népek is tudnak. Hogy mennyit, mit; általában adós még a válasszal a tudomány.

Például a magyarsággal nyelvi rokon osztjakok meg a más nyelvcsaládbeli, de szomszédos románok (Drăgulescu, 1981: 44), egyaránt használják a pöfeteget vérzéscsillapítóként; a távolabbi franciák (Seignolle, 1980: 359, Thoen, 1982: 294-5), észak-amerikai indiánok (Erdoes-Ushte, 1993: 187, Thoen, i.h.) pedig a magyarokhoz meg osztjakokhoz (Saar, 1991b: 177) hasonlóan élnek ugyancsak vérzéscsillapítóként a bükkfataplóval.

A légyölő galóca légyirtásra használatáról nem tudnak a távoli osztjakok (l.h.) viszont igen a franciák (Rolland, 1967: 139) és a Kárpát-medencében egymás mellett élő románok (Drăgulescu, i.m.), szászok (Zsigmond, 1994: 44), magyarok.

Az osztjakok és románok úgy nyolcféle gombát használnak orvoslásra az eddigi felmérések alapján (Saar, i.m., Drăgulescu, i.m.). Nem sokkal, de nagyobb fokú a nagygombáknak a gyógyításban való igénybevétele a mikofób (finnugor, török, germán) meg mikofil (szláv, latin) népek hatásának egyaránt kitett magyarságnál. Az eddigi hiányos kutatások alapján állíthatom ezt.

IRODALOM

- BALÁZS J. (1954): A magyar sámán révülete. Ethnographia LXV. évf. 3-4. sz. 416-440.
 BALÁZS M. (1941): Adatok Háromszék vármegye néprajzához. Sepsiszentgyörgy
 BEKE Ő (1935): Népies növényneveink történetéhez. (Különlenyomat a Vasi Szemle II. évfolyamából) 18-20.
 BONDÁR F. (1982): Sarkadkeresztúr néphite. FA 14.
 BORZA, AI. (1968): Dicționar etnobotanic. București
 BOSNYÁK S. (1973): Adalékok a moldvai csángók népi orvoslásához. Orvostudományi Közlemények 69-70.k. 296.
 BUTURÁ, V. (1979): Enciclopedie de etnobotanică românească. Buc.
 CZIGÁNY, L.G. (1980): The Use of Hallucinogens and the Shamanistic Tradition of the Finno-Ugrian people. The Slavonic and East European Review, Vol. 58, Nr. 2.: 212-217.
 DANTER I. (1994): Népi gyógyítás a Kisalföld északi részén. Komárom-Dunaszerdahely
 DIÓSZEGI V. (1967): A pogány magyarok hitvilága. Bp.
 DRĂGULESCU, C. (1981): Date etnomicologice din sudul Transilvaniei. Studii  Comunicări, Sibiu, 41-48.
 DRĂGULESCU, C. (1992): Botanică populară n mĂrginimile Sibiului. Sibiu

- DRĂGULESCU, C. (1995): Botanica populară în Țara Făgărașului. Ed. Constant, Sibiu
- ELIADE, M. /1988/ Le chamanisme et les techniques archaïques de l'extase. Payot, 11e éd., Paris 183-4, 315.
- ERDOES, R.-USHTE, T. (1993): De mémoire indienne. La vie d'un Sioux, voyant et guérisseur. Plon, Paris (1e éd. 1972)
- FARKAS J. (1988): Néprajzi íráások Szatmárból. Folklor és Etnográfia 39. Debrecen
- GARTZ, J. (1995): Psychotrope Pilze in Ozeanien. Curare 18/1: 95-101.
- GREGOR F. (1973): Magyar népi gombanevek. Bp. Nyelvtud.Értekezések 80.
- GUB J. (1993): Adatok a Nagy-Homoród és a Nagy-Küküllő közötti terület népi növényismeretéhez. Néprajzi Látóhatár 1993.1-2.102.
- GUB J. (1994a): Sóvidéki népi növényismeret. (kézirat)
- GUB J. (1994b): Növényekkel kapcsolatos hiedelmek és babonák a Sóvidéken. Néprajzi Látóhatár, II.évf.,3-4., 193-198.
- GUB J. (1996): Erdő-mező növényei a Sóvidéken. Korond
- GUB J. (1999): Háziállataink dicsérete. Sóvidéki etnozoológia. Korond
- GUNDA B. (1966): Ethnographia Carpathica. Bp.
- HALÁSZNÉ ZELNIK K. (szerkesztő) (1992): Gelencei orvosló könyvecske. Kézirat a XVIII. századból., Lakitelek
- HENNIG, B.-KREISEL, H. (1987): Taschenbuch für Pilzfreunde, Jena
- HERMAN O. (1914): Pásztorfűvészet. In: A magyar pásztorok nyelvkinése. 671-687.
- HOFFMANN G. (szerk.) (1989): Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből (XVII-XVIII. sz.-i gyűjtemény). MTA Irodalomtudományi Intézete
- HOLLÓS L. (1911): Magyarország földalatti gombái, szarvasgombaféléi. Kiadja a K. M. Természet-tudományi Társulat, Budapest
- HOPPÁL M. (1990): Népi gyógyítás. Magyar Néprajz VII.k. Budapest, 693-724.
- HULESCH B.-né KERECSENYI E. (1955): Népi erdőgazdálkodás. Bucsuta, Zala megye. Néprajzi Múzeum EA 6075.
- ISTVÁNNFI Gy. (1900): A Clusius-Codex mykologiai méltatása, adatokkal Clusius életrajzához. Budapest
- ISTVÁNNFI Gy. (1909): Az eheto gombákról. Természetudományi Közlöny XLI.k.484 f. 433-449.
- JACCOTTET, J. (1973): Les champignons dans la nature, Neuchatel
- KÁLMÁNY L. (1882): Szeged népe.II.k. Arad, 142,160.
- KALMÁR Z. (1982): A gombák világa. Bp.
- KALMÁR-MAKARA (1976): Ehető és mérges gombák. Bp.
- KARDOS L. (1943): Az Őrség népi táplálkozása. Bp.
- KESZEG V. (2000): Aranyoszéki gyűjtés. Kézirat
- KICSI S.A. (1997): Néhány adat gyógyító gombákról. Kézirat (manuscrit).
- KISS L. (1968): Vargánya. Magyar Nyelv 64/4: 456.
- KOCSIS R. (1988): Megszépült szegénység. Kriterion, Bukarest, 103,138-139.
- KÓS K. /2000/: A Mezőség néprajza. 1-2. Mentor, Marosvásárhely
- KOVÁCS E. (1982): Doroszló hiedelemvilága. Újvidék 75, 279.
- KÖLLŐ T. (2000): Gyógynövényismeret és népi gyógyítás a Gyergyói-medence peremvidékén. Szakdolgozat, Bukaresti Tudományegyetem, Hungarológia Tanszék
- KRÉBECZ J. (1988): Gombaatlász. Pallas & Magyar Média, Bp.
- KUTALEK, R. (1995): Ethnomykologie des Fliegenpilzes am Beispiel Nordamerikas und Sibiriens. Curare 18/1: 25-30.
- LACKNER M. (1990): Adatok Böde gyűjtögető gazdálkodásához. In: Néprajzi Dolgozatok Bödéről. Szentendre. 54-66.
- LAPLANTINE, F. (1978): La médecine populaire des campagnes françaises aujourd'hui. Éd. Univ., Paris
- LÁSZLÓ K. (1976-77): A brassói és sepsiszentgyörgyi piacon árusított gombák. Aluta, Sepsiszentgyörgy 210-218.
- LERAUT, P. (1993): Les champignons dans leur milieu. Édition: Yves Verbeek, Maxéville
- LÉVI-STRAUSS, C. (1973): Les champignons dans la culture. In: Anthropologie structurale deux. Paris 263-279
- MAKAY B.-KISS J. (1988): Népi gyógyítások Szatmárban. Népszava, Budapest
- MÁTYUS I. (1787): O és Uj Diaetetica. Pozsony III.könyv IX.rész 471-488.
- MELIUS P. (1978): Herbárium. Buk. 159-160.
- MÉSZÁROS Á. (1998): Népi gyógyítás Székelyvárságon. In: Havasolja havasa. Szerk. Bárh János, Kecskemét: 391-468.
- Mitológiai enciklopédia (Szerk. Tokarev, Sz.A.) 1988 I-II. Bp. 82-83.
- NAGY MOLNÁR M. (1991): Adatok Imola gyűjtögető gazdálkodásához. In: Gömör néprajza XXXIII.Debrecen 45-47.
- OLÁH A. (1986): "Újhold, új király!" A magyar népi orvoslás életrajza. Gondolat, Budapest
- PÁLFALVI P. (1999): Élővilág, természeti környezet. In: Csíkszentdomokos. Szerk. Balázs Lajos, Csíkszereda
- PÉNTEK J.-SZABÓ A. (1985): Ember és növényvilág. Buk.
- ROLLAND, E. (1967): Flore populaire de la France ou Histoire naturelle des plantes dans leurs rapports avec la linguistique et le folklore. Tome X., Paris (Éd. Maisonneuve et Larose, I.éd.: 1914)
- ROSENBOHM, A. (1995): Zwischen Mythologie und Mykologie: Der Fliegenpilz als Heilmittel. Curare18/1:15-23. Saar, Maret 1991a Ethnomycological Data From Siberia and North-East Asia on the Effect of Amanita Muscaria. Journal of Ethnopharmacology, 31., 157-173.
- ROSENBOHM, A. (1991b): Fungi in Khanty Folk Medicine. Journal of Ethnopharmacology, 31., 175-179.
- SCHRAM F. (1970): Magyarországi boszorkányperek 1529-1768. I. Bp.
- SCHURR, Th.G. (1995): Aboriginal Siberian Use of Amanita muscaria in Shamanistic Practices. Curare18/1: 31-65.
- SEIGNOLLE, C. (1980): (I.kiadás 1973-ból) Le Folklore de la Provence. G.-P.Maisonneuve et Larose, Paris,

262,277,332,359,382.

SZABÓ A.-PÉNTÉK J. (1976): Ezerjófű. Buk. 193-195.

SZABÓ L. (1990): Népi természetismeret. In: Magyar Néprajz VII.Bp.736.

SZENDREY ZS.-SZENDREY Á. (1922-1963 -a gyűjtés ideje) Magyar néphit és népszokás lexikon. In: EA 6186. 664. (kézirat)

SZŐCS L. (1997): Taplómunkák az árcsói fazekasvásárokon. In: A korondi fazekasvásárok. Árcsó, 1978-1997. Firtos Művelődési Egyesület, Korond 40-52.

SZTANCSEK J. (1909): Privigyei gyűjtés. Kézirat, Néprajzi Múzeum EA 284

TARISZNYÁS M. (1978): A gyűjtögető gazdálkodás hagyományai Gyergyóban. In: Népiismereti Dolgozatok 25,26,30.

THOEN, D. (1982): Usages et légendes liés aux polypores. Bull. Trim. de la Société Mycologique de France tome 98, fascicule 3: 289-318.

UJVÁRY Z. (1991): Népi táplálkozás három gömői völgyben. Debrecen 35-46.

VAJKAI A. (1941): A gyűjtögető gazdálkodás Cserszegtomajon. Néprajzi Értesítő

VAJKAI A. (1943): Népi orvoslás a Borsavölgyében. Kolozsvár, 65,66,68.

VAJKAI A. (1948): A magyar népi orvoslás kutatása. Különnyomat a Magyar Népkutatás Kézikönyvéből. Bp., 14-15.

VARGA B. (1991): Gombák. In: Utánpótlás 3. Bódva menti dolgozatok. A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság kiadványa 57-60.

VARGÁNÉ TÓTH L. (1994): Népi táplálkozás a Kisalföld északi részén. In: Paraszti élet a Duna két partján II. (szerk. Körmendi Géza) 43-58.

VASAS S. (1985): Népi gyógyászat. Bukarest

VASVÁRI Z. (1993): Szokolya erdőgazdálkodása. In: Börzsönyvidék, Szob. 166-178.

VERESS M. (1982): Gombáskönyv. Bukarest

VÉRTESE E. (1978): Néhány azonosság és különbség az obi-ugorok és a szamojádok hitvilágában. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 3.sz. 378-385.

VÉRTESE E. (1990): Szibériai nyelvrokainak hitvilága. Bp.

VETTER J. (1993): Gyógyító gombák. Gyógyszerészet. 37. 945-949.

VOIGT V. (1975): A szibériai sámánizmus. Nyelvtudományi Közlemények 77.k.1.sz. Bp.

WASSON, GORDON et al. (1986): Persephone's Quest : Entheogens and the Origins of Religion New Haven and London 17-81.,83-94.

ZSIGMOND Gy. (1993): Kérdőív a népi gombaismeret felméréséhez. In: A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője 1.sz. 22-24.

ZSIGMOND Gy. (1994-95): A gomba helye népi kultúránkban. Egy falu (Sepsikőröspatak) etnomikológiai vizsgálata. In: Kriza János Néprajzi Társaság évkönyve 2.sz. Kolozsvár, 22-58.

ZSIGMOND Gy. (1999): Les champignons dans la médecine populaire hongroise. Bull. Soc. mycol. Fr., Paris, 79-90.

Adattár Amanita muscaria

1. A légygombát kicsi tányérba tettük bele, tejet öntöttünk rá, kicsi cukorra beszórtuk, és a legyek mentek rá, s megdögltek tőle. (Kor 8)
2. A légygombára ecetet, cukrot tettek régebb. A legyek rászálltak, megdögltek. (Ze 1)
3. Van aki használta a légygombát légyölésre. (Szá 1)
4. A légygombát tányérba tették, amelyikbe tejet es töltöttek. S akko a legyek rámentek, s megdögltek. (Szmá 3)
5. Van barna (? Amanita pantherina, ? Amanita regalis) és piros (Amanita muscaria) légygomba. Használtuk legyek ellen. Tányérba tötöttünk tejet, legyek reászálltak, s megdögltek.(Bor 5)
6. A légygombát (Amanita muscaria és Amanita pantherina vagy regalis) felvagdálva tányérba tették, vizet rá, s jó volt légyölésre. Lehet most is használják. (Szmi 4)
7. A cukros vízbe tett légygomba (Amanita muscaria és Amanita pantherina vagy regalis) jó legyek ellen. (Szmi 2)
8. A legyek ellen tányérba teszik a légygombát, s rá tejet, cukrot. (Bor 3)
9. A tányérba a légygombára cukrot tesznek, s jó légyirtónak. (Új 1)
10. A légygombára egy tányérba tejet és cukrot vagy mézet tesznek. Attó megdöglnek a legyek. (Bo 1)
11. A légygombát cukrozták a legyek ellen. (Köz 3)
12. Van egy piros, fehér pettyes bolondgomba, azt légyölő gombának mondják. (Szp 3)
13. Egy házaspárral történt. Táncoltak bolondul a táncgombától, bolondgombától. Úgy (19)32-33-ban történt itt a faluban. A légygombától volt ez. (Bo 1)
14. P.E. ette például és más szentgyörgyiek az Annart alkalmával a Szent Anna-tónál. Megszáritották, porrá törték, s pipába tették, szívták. Úgy négy éve történt (1999-ben) huszonévesekkel. (Szgy 4)
15. Édesapám a kertbe hánytá bé a kígyógombát, trágyának. (KI 3)
16. Úgy gondolom, azé nevezték így, me avval irtották ezt a csótányféle bogarat. (Szf4)
17. Tejet öntöttek, cukrot szórtak rá. Elpusztította a legyeket. (Vel1)
18. Emlékszem, egy öreg nélinek volt egy üvege, karimás, vízzel odatette a légyölőt. Cukrot is rakott rá. Bolondgombaként ismerik a legtöbben. Szép nagyon, de a szép tinórugombának nincs párja. (Mogy3)

? Amanita pantherina vagy regalis

5. Van barna (*Amanita pantherina* vagy *regalis*) és piros (*Amanita muscaria*) légygomba. Használtuk legyek ellen. Tányérba tötöttünk tejet, legyek reászáltak, s megdögöltek. (Bor 5)
6. A légygombát felvagdálva tányérba tették, vizet rá, s jó volt légyölésre. Lehet most is használják. (Szmi 4)
7. A cukros vízbe tett légygomba (*Amanita muscaria* és ? *Amanita pantherina* vagy *regalis*) jó legyek ellen. (Szmi 2)
8. A legyek ellen tányérba teszik a légygombát, s rá tejet, cukrot. (Bor 3)
14. A fehér pettyes borsgomba vagy légygomba megcukrozva jó a legyektd. (Kö 6)

(?)*Corydalis cava/solida*, odvas/ujjas keltike - szívogomba, szögomba

17. A szögomba burjánbó lesz. Májba ('májusba') terem, erdőbe, fenyősbbe s bikkesbe. Miko a szengyörgyi saláta virágzik, akkor ez is. Síkos a lapija. Kék virágocskájú a férjijé, az asszonyé feje. Kiássák a földbő, kiásnak tizet, megkapnak egyet.
Megtörrik, egy pohár vízbe tarcsák. Fél órába, aztán kalánkáva összekeverik, héját leveszik, pálinkáspohárba teszik, feltöltik vízze, s megisszák étel előtt regge, délbe s este étel után. S reáfekűsznek a szívhez. A szívűtől jó uruság a szögomba. Lapija, mind a harangvirágé. (Go 1)
18. A szívogombát tebbe kell tenni, s jó a szívze, májra, epére. (Bo 3)
19. A szögombának nagy gyógyereje volt. Orbán Ferenc háza véginél nőtt, mondják, mintha élő lett volna, olyan volt. Például a Kósa Ferenc nevű vásárhelyi mézeskalácsos attól gyógyult meg. (Bé 1)

Fomes fomentarius, bükkfatapló

20. A bükkfatapló puha részit régebb kötszernek is használták, jó sebre. (Kor 8)
21. Fájin a vágásra a topló. (Kor4)
22. A méhek fűstölésire az a topló is jó, ami nem jó a toplásznak. (Kor5)
23. A bükkfatapló sokáig ég a fűstölőben. Fűstölnek vele mikor kiveszik a mézet, tavasszal, mikor megnézik, van-e elég enivalójuk a méheknek, mikor megpucolják a kaptár fenekit.
A fűstölés a méheket csillapítsa, ne szúrjanak annyira. Az atkakat - olyan tetűszerűek - is pusztítsa, ami a fiasítást öli meg. Nyolc napra kel ki az atka, a méh csak huszonegy napra. (Kö11)
24. A méhészek fűstölésre használják a toplót. A méhkaptár kezelésével, amikor a méheket elklenőrzik, mézet vesznek el, a fiasítást, az anyaméheket vizsgálják. Akkor ez a legfinomabb, legkönnyebb, mert ebből kevés kell, s kellemes. (Kor9)
25. Jó a topló (bükkfatapló) aranyér, izzadság, vérzés és fejfájás ellen. Árulásakor azt szokták mondani, hogy: nyáron hűt, télen fűt; tűztől, víztől őrizni kell. (Kor9)
26. Volt olyan, aki azt mondta:
- Tanító úr, szégyellem elmondani. Saját pisimmal mostam három hétig a végbélnyílásomat. Borsónyi sebek voltak rajta. Tökéletesen meggyógyultam. A sapkából visszamaradt finomabb toplót egy rossz fazékba kell betenni, és egyet belőle meggyújtani. S erre az enyhe toplófűstre kell ráülni. Legalább két hétig csináljuk esténként. A fűst is gyógyít. Ezt először Tót Misinek az édesapja mondta nekem. Én is kipróbáltam. (Kor9)
27. A toplósapkát fejben viselni is egészség. Én nagyon fejfájós voltam régebb. Ha nyárba felteszem a toplósapkát, a fejem nem fáj. (Kor9)
28. A toplósapka a fejjzadságot felszívja. (Kor4,6,9)

(?)*Ganoderma lucidum*, pecsétviaszgomba

29. Használták a szépasszonykalánt, avval kellett egyék-igyék egypár napig az, akinek félre volt menve a szája a szépasszonyok miatt. Megkeményedett, kanálhoz hasonló fagomba ez. Jó gutaütésre is, főleg az asszonyok lettek jól tőle, amennyiben vele kanalzták az ételt. (Szé 2)

Lactarius piperatus, fehértejű keserűgomba (borsos tejelögomba) és (vagy)
Lactarius pergamenus, zöldölőtejű keserűgomba

30. Szokták a platon sütni a keserűgombát. A gilisztát hajtja ki az emberekbő. (Té1)
31. Körösön a keserű szárát használták kankó és tripper ellen. (Csk1)

Laetiporus sulphureus, sárga gévagomba

32. A gévagomba vagy fűzfagomba jó, ehető. Jó gyomorbetegnek. Megkészítés előtt megpucolom, forrázom 15-20 percig. (Bo 3)

Lycoperdon, pöfetegek

Langermannia gigantea, *Calvatia utriformis*, *Bovista plumbea*, ...

33. A lófiing a legelőken terem. Kerek. Kipukkasztotta az ember, vót benne valami fekete por. Ezt tették a vágásra. Ezt s a (meszes) falat. (Szo 1)
34. A puhatag a vérzést elállítja. (Bo 3)
35. Hallottam, a finggomba pora jó sebre. (Bor 3)
36. A lópocnak vagy pocnak vagy ahogy Almáson mondják a tinótortynak jó megérve a pora sebre. (Szp 3)
37. A lóposzogó jó akármilyen sebre. Adják a marhának is, sebre hintve a porát. (Go 1)
38. A puhatagot sebre teszik mikor megbarnul. Kerek a puhatag, megnő egész nagyra. (Köz 3)
39. Házi mézbe kell kavarni a porát, jó torokfájásra, s miko a mandulája összedagad az embernek, és ha valaki elvágja a kezét, a vágásra tegye reá, három-négy napig hagyja ott s meggyógyul. (Köz 3)
40. A lófiingombát nem eszik, apám eltette, hogy ha evágja a kezét, ráteszi a port, s a seb azonnal gyógyul. (Va 3)
41. Sarlóval arattunk, s olyankor vittünk magunkkal sebre való szeleteket szárított puhatagból. Vagy ha a kasza elvágta, az elvágott kézre rátettük a szivacsos szeletet. (Szmá 4)
42. A lófiing porát teszik vágásra. (Vá 2)
43. A pöfeteg porát állatnak adják gyomormenés ellen. (Szá 1).
44. A kicsi lóposzogó sárga porát szokták sebre tenni. (Kö 6)
45. Mondták az öregek, kellett a vakítógomba, hogy a vérzés álljon el, ahol kiharapta a piang (főleg ha az ínba talált harapni). Elhasították úgy fehéren, s rákötötték a sebre. Szegény Bakó Joli három éves volt, s meg kellett neki halni, me nem lelt senki vakítógombát, pedig mindenhol összekeresték. (Búj 12)
46. Eszem a fiatalabb lúfiingot, a gyomortul s epétül jó. (Vi 6)
47. A lúfiingnak ha fecsap a porja, kimarja a szemed, monták az öregek. (Té 2)
48. A pöfetegombát szedik egyesek mikor fiatal. A körte formájút s a gömbölyút. A pora jó sebre. (Isz 4)

Phallus impudicus, szömöröcsög

49. Kisebb gyermekek voltunk, mikor nagyanyámmal mentünk az erdőre gombáért. Az Avasba. Nagyanyám gombát árult, különben szegény asszony volt. Kaptunk az erdőn egy gombát, annak azt mondta, hogy faszgomba. Olyan büdös volt, hogy messziről érezte a szagját; addig kerestük, amíg megkaptuk. A zsebkendőbe belécsombolygatta. Ekkorka volt, így. Mintha egy tök es lett volna, egy tojásból jött ki. És vitte, azt mondta odaadja valakinek, mert egy öregnek fáj a lába. (Cse 1)
50. Van egy bolondgomba, nagyon büdös, azt meg szoktam szárítani, összetöröm, s szeszbe teszem. Bedörzsölni használom reuma ellen. (Kol 1)
51. Ha a tehén tőgye megdagad, jó a poroncsolatgomba. Vaslapátra paraszt tesznek, arra hintnek gombát, s szentelt cikót ('barkát'), és ezzel füstölik a tehén tőgyit. Július-augusztusban terem. Büdös erősen. (Kor3)
52. A büdösgomba jó kelésre. Mikó megnő, megszárad egy kicsit a helyin, leszedték, szárították a tornác fáján. Utána tejbe áztatták s a furunkóra reáborították, használt. (Sb1)

Phellinus tuberculosus v. pomaceus, szilvatapló

53. A szilvataplót, szilvafagombát használták a lovaknál keheesség-füstölésre. A fán terem, olyan taplóféle, mint a bükkfatapló, de nem nő nagyra. (Kor3)

Ramaria (flava, botrytis), korallgomba (sárga, rózsás)

54. gyomorgomba (Ber, Ko), fosatógomba (Ko)

(Fungi, gomba)

55. Egy házaspárral történt. Táncoltak bolondul a táncgombától, bolondgombától. Úgy (19)32-33-ban történt itt a faluban. A légygombától volt ez. (Bo 1)
56. Csíkrákoson egyszer, nem es olyan régen, valami gombától megbolondult valaki s mind azt mondta: "A buglyák mennek, a buglyák mennek". (Bo 1)
57. Kimentek valami atyafiak szénát csinálni. Gombát szedtek, megkészítették. Aztán kiállt az egyik a Bolondmezőre s irányította a vasúti forgalmat, mint született forgalmista. (Ozs 1)
58. A gombamérget általában teje lehet közömbösíteni. (Szmá 4)
59. Ha mérgezés van, orvoshoz kell menni, hamar tejet kell adni. (Szp 3)
- Adatközlők:

Ab

Kézdiabí, Háromszék

(1) ME 1920

(2) MI 1916 (málnási származású)

Al

Alsóvalkó, Szilágyság

(1) ? szakácsnő

Ár

Árapatak, Felső-Fehér megye (ma Háromszék)

(1) LE, 1927

Ba

Bahána, Bákó megye

(1) KA, 1933, kat., gazda

(2) KJA, 1933, kat.

Bé

Bélafalva, Háromszék

(1) BE, 1919, kat.

(2) OL, 1905, kat., pásztor, erdőlő munkás, híres bicskakészítő

Ber

Bereck, Kézdiszék

(1) FF, 1926, gazda

(2) KE, 1933 (szül. Bükszádon)

Bi

Bikafalva, Udvarhelyszék

(1) BL, 1914, ref., gazda

Bo

Csíkborzsova, Felcsík

(1) EA, 1921, kat., gazda

(2) EE, 1958, kat. (csíkrákosi születésű)

(3) GM, 1919, kat. (20 éves koráig a szomszédos Csíkszentmiklóson lakott)

Bor

Borszék

(1) KI, 1954 (a "gombakirály")

(2) KB, 1929

(3) SM, 1917 (a néhai "gombakirály" özvegye)

(4) TM, 1929 (ditrói, ide jött férjhez)

(5) TSZJ, 1912

Bot

Botháza, Mezőség

(1) NS 1934

(2) NSKI 1936

Bu

Bunyaszekszárd (1870-től 1980-ig létező falu a Bánságban)

(1) IJ, 1923, ref., gazda (jelenleg Igazfalván él)

(2) IT, 1923, ref., gazdasszony (- // -)

Bú

Barcaújfalu, Barcaság

(1) SA, 1932, evangélikus

Búj

Beregújfalu (Novoje Szelo), Beregi járás

(1) BCST 1974

(2) CST 1935, nyugdíjas erdész, gazda

(3) CSMI 1941

(4) FCS 1949, harangozó

(5) KOI 1946, ort., tanárnő

(6) LJAM 1923, ukrán, gör.kat.

(7) MA 1920, nyugdíjas vasutas, gazda

(8) MME 1926

(9) MPK 1963 (gáti születésű)

(10) TS 1955

(11) TMI 1958

(12) TBEI 1923, ref.

Buk

Bukarest

(1) MSZ, 1943, egyet. docens (mezőtelegdi)

Bü

Gyimesbükk

(1) AM, 1939, kat., tanítónő

Cé

Krasznacégény, Szatmár

(1) SZI, 1903, ref.

Cse

Csernáton

(1) GJ, 1955

Dá

Dálnok, Háromszék

(1) BI, 1942

(2) BS, 1944 (maksai származású)

(3) BS, 1969

(4) KS, 1919, tanár (régóta Bp.-en él)

(4) MÉ, 1913, ref., volt cseléd

(5) ML, 1947

(6) ML, 1973

(7) MM, 1950

(8) MI, 1919

(9) MM, 1924 (márkosfalvi származású)

(10) Szi, 1912, ref., gazda

(11) SzM, 1900, ref., erdész

De

Székelyderzs, Udvarhelyszék

(1) BB, 1926, unit., egyházi hivatalnok

Do

Dofteana, Bákó megye

(1) CV, 1958, görögkeleti, gazda

Ei

Előpatak, Valcele

(1) SD, 1955

(2) SE, 1909

Esz

Esztelnek

(1)CsP, 1965, kat., egyet. hallgató

(2)CsP gyűjtéséből

Fe

Gyimesfelsőlök, Gyimes

(1) PK, 1935, gazda

Fr

Felsőróna, Máramaros

(1) FP, 1952, gazda (ukrán)

(2) PJ, 1959, (ukrán)

(3) PNY, 1928, ort., gazda (ukrán)

(4) SzJ, 1938, gazda

Ge

Gernyeszeg(1) SzJ (jelenleg Kézdivásárhelyen él)

Go

Gorzafalva, Bákó megye

(1) DI, 1910, kat.

Ho

Hodgya, Udvarhelyszék

(1) BB, 1907

Hö

Heldsdorf, Halchiu, Hőltövénny

(1) UD, 1942

Ig

Igazfalva, Bánság

(1) Pné SI, 1940, ref., tanárnő

Isz

Isznyéte, Zsnyatino - Munkácsi járás

(1) BBE, 1956

(2) LVGY, 1940

(3) BGY, 1955, raktáros a munkácsi "műszergyárban"

(4) BJ (Füles Kacsó) 1928, ő "a nagy gombás", "azért Füles a neve, mert fülesgombát talált"

(5) BKR, 1932

(6) GG, 1953, ref., kőműves

(7) GI, 1954, ref., tanárnő

(8) VI 1913

Ká

Kálnok

Ká1. BG 1912 földműves

Kap

Magyarkapud

(1) KJFM, 1925, ref., tanítónő

Kol

Koltó, Bányavidék

(1) BB, 1915 (erzsébetbányai születésű)

(2) TI, 1938

Ko

Kom(m)andó, Felsőháromszék

(1) FGy, tanító

(2) KJ, erdőmű munkás

(3) SzG, nyugdíjas

(4) ZsZ, 1959, gazda (asztalos)

Kor

Korond, Sóvidék

(1) BL, 1914, gazda, vadász

(2) DM, 1917, toplász, háziasszony

(3) IL, 1920, keramikus

(4) L(U)S, 1955, fafaragó, asztalos és toplász

(5) MÁ, 1942, toplász

(6) MV, 1910, toplász

(7) MA, 1933, Jehova tanúja, gazda, toplász

(8) MJ, 1945

(9) SzL, 1938, tanító

(10)T(B)F, unit., toplász

Kö

Sepsikőröspatak, Háromszék

(1) DJ 1901 juhász volt

(2) DM 1964 marhapásztor

(3) FJ 1903 (fotosi származású)

(4) id. MJ 1927-1986

(5) MK 1930 (fotosi származású)

(6) PB 1939 (Jukiné) ő a "gombás"

(7) PG 1932

(8) SzJ 1905 uradalmi kertész volt

(9) TM 1937 (1960 óta jött el Kálnokról)

(10) DS 1951 asztalos

(11) PL 1933 méhészt, gazda

(12) PI 1971 alkalmi munkákat végez

(13) PI, 1944 (lakott Mezőbikácson s Borszéken is)

(14) ifj. MJ 1956 Sepsiszentgyörgyön lakó tanító, költő

(15) PE 1971 alkalmi munkákat végez

(16) ÜA 1947 zágoni származású

Köz

Gyimesközéplak, Gyimes

(1) A (F)E, 1917, kat.

(2) MB, 1925, kat.

(3) MB, 1928, kat.

(4) MA (B), 1970 (cigány szárm.)

(5) MBM, 1974 (madéfalváról nősült ide)

Kv

Kolozsvár

(1) HG, 1941, tanárnő

(2) KZ, népzene kutató

(3) ZGy,

La

Magyarlapád, Alsó-Fehér

(1) GI, 1951, ref., tanár

(2) SÁ, 1935, ref., gazda

(3) SM, 1943, ref.

Le

Lemhény, Kézdiszék

(1) KM,

Lu

Lujzikalagor, Moldva

(1) KJGM 1947, kat.

Mad

Csíkmadaras

(1) BJ 1934 (Lakhelyei: Csíkmadaras, Galócás, Sepsiszentgyörgy)

Mak

Maksa

(1) AMKE, 1923

Mogy

Mogyoróska, Zemplén vm.

(1) HM (1935) nyugdíjas borkombináti munkás, volt vadőr, gombabegyűjtő

(2) H M (1939)

(3) KGyE (1927) 72 éves

(4) NB

Mv

Magyarvista, Kalotaszeg

(1) Szi, 1936

(2) SzIMI

Na

Szilágynagyfalu, Szilágyság

(1) BGy, 1950 (cigány)

(2) CsL ("Sanyi"), 1926 (cigány)

(3) CsT ("Sanyiné, Ilka"), 1927 (cigány)

(4) ME, 1936, ref., tanítónő

(5) VJ ("Boldizsárné"), 1932, cigány származású

Né

Négyfalu, Barcaság

(1) HFGS, 1922

(2) KI, 1931

Ót

Ótelek, Bánság

(1) KI, 1922, katol., gazda

(2) KSM, 1924, kat., volt szobalány

(3) TM, 1949, kat., titkárnő

(4) TT, 1919, katolikus

(5) SzR, 1917, katolikus

Ozs

Ozsdola, Háromszék

(1) GH, 1955 (férjnél, több éve Magyarlapádon él)

Pa

Parajd, Sóvidék

(1) FM, 1951

(2) FM, 1948, ref., állategészségügyi (vadász)

Po

Aranyospolyán, Aranyosszék

(1) Zsl 1939 ref.

Pu

Pusztina, Moldva

(1) BI 1923, kat.

(2) BE 1946, kat. ("Magyarul Bece Ilona a nevem")

Sb

Sepsibükszád, Felső-Fehér, ill. Háromszék

(1) FL, 1925 (2002.07.21.)

Szá

Gyergyószárhegy, Gyergyó

(1) GFKM, 1922

Szé

Szék, Mezőség

(1) BMUS

(2) JKR

Szf

Szalafő (Őrség)

(1) HK, 1924 (1998), nyugdíjas erdőmunkás; pásztorgyereknek jött ide a Csörgőszerre - 1935-ben nevelőszülőkhöz Dávidházáról, Bajánsenye mellől

(2) HSTK, 1938 (1998), templomszer, a fűrészteleppel szemben

(3) JHA, 1928 (1998)

(4) TS, 1941 (1998), gombaárus és ‐felvásárló

Szh

Szombathely

(1) KJ, piaci gombaátvizsgáló

Szi

Nyárádszentimre, Nyárád mente

(1) BR, 1931, ref., földm.

(2) PK, 1919, ref., földm.(grófi család utóda)

Szk

Sepsiszentkirály

(1) BI, 1912, gazda

Szmá

Csíkszentmárton (itteni adatközlőim az egykor különálló részen, Csekefalván laknak; Alcsík)

(1) BI, 1946

(2) BK, 1955

(3) BJ, 1922, kat., gazda

(4) NM, 1914, kat., gazda és ezermester

(5) SzD, 1912, kat., gazda (55 éve jött ide Kászonújfaluból)

(6) SzA, 1928, kat., tanár

Szmi

Csíkszentmihály

(1) AG, 1950, adventista, kéményseprő

(2) ASzV, 1952, adv.

(3) UA, 1930, tanár (kovásznai születésű)

(4) UII, 1935, kat.

Szo

Magyarszovát, Mezőség

(1) AMKE, 1917, ref.

(2) BE, sz.1941-ben, unit.,földm.;

(3) MS, sz.1931-ben,ref., földm.

(4) MA, sz.1931-ben, földm.

(5) CM, sz.1920-ban, ortodox, földm.

(6) BÁ, 1969

(7) MÁ, 1965

(8) NK, 1948

Szol

Szokolma, Marosszék

(1) JK, 1950, (úgy 30 éve nem lakik falujában), munkás

Szp

Homoródszentpál, Homoród mente

(1) GD, 1924, ref., juhász és gazda

(2) GA, 1910, ref., gazda

(3) GJ, 1912, ref. (homoródalmási születésű)

(4) NG, 1960 (cigány)

Szt

Csíkszenttamás

(1) BF, 1954, kat., munkás

Te

Telekfalva, Udvarhelyszék

(1) OB, 1909, ref.,

Té

Técső (Tyacsev), Máramaros

(1) BI 1926, gazdálkodó, volt gyári munkás, állatgondozó

(2) BRI 1932

Udv

Székelyudvarhely

(1) KI,

(2) KI, tanár

Új

Kászonújfalu, Kászonszék

(1) BL, 1933, kat., gazda

(2) BB 1971 (tanár, jelenleg Csíkszeredán lakik)

Va

Magyarvalkó, Kalotaszeg

(1) KI, 1950, ref.(mérnök, jelenleg Sepsiszentgyörgyön él)

(2) KM, 1920, ref., gazda

(3) KMLE, 1927, ref.

Vá

Várfalva, Aranyosszék

(1) FA, 1947, unit., erdész

(2) FM, 1920, unit., gazda

Val

Valenii de Munte, Prahova megye

(1) SI, 1951 (Sepsiszentgyörgyre nősült, költözött)

Ve

Verespatak, Mócvidék

(1) AV, 1941, ortodox

(2) AD, 1960, ortodox, bányász

(3) FL, 1930

(4) ZLA, 1907, unit.

(5) ZJ, nyugalmazott bányász

Vé

Végyvár, Bánság

(1) id.CI, 1923, volt kanász és csordásbojtár

(2) FCJ, 1923

(3) KP, 1903

(4) KS, 1940

(5) TM, 1928

Vel

Velem, Vas megye

(1) MPSM

(2) PJ (1924), 74 éves

Vi

Visk (Viskovo), Máramaros

(1) CE 1933

(2) CL 1951

(3) HO 1944

(4) HÉ 1965

(5) HR 1977

(6) HHÉ 1956

Ze

Zeteváralja, Udvarhelyszék

(1) JM, 1932, kat., gazda

(2) PT, 1954

(3) SA, 1911, kat.

(4) SL, 1955

Abstract: Mushrooms and Hungarian Folk Medicine

This study (a novelty in the domain) offer a concise presentation of the utilization of fungi in Hungarian folk medicine. The author present the situation concerning the past and nowadays on the basis of the literature of this subject and his researchs effectuated recently first of all in Transylvania and the west of Moldavia. Believes and knowledge are compared in time (past-present) and in space (Hungary, Romania,...). Some of study's data are interesting not only for ethnomycologists but probably for doctors and pharmacists too.

Résumé: Les champignons et la médecine populaire hongroise

Les livres sur la pharmacopée populaire hongroise n'abordent pas du tout ou à peine les champignons. Pourtant chez les Hongrois aurait pu exister une tradition considérable du traitement avec macromycètes. Dans cette étude l'auteur parle d'abord en abrégé de la façon dont les champignons ont été utilisés anciennement dans la médecine populaire hongroise. Puis il résume la situation actuelle se rapportant aux corélations entre croyances et connaissances et à quelques dates à l'égard de peuples voisins ou lointains. En appendice il offre la liste des interlocuteurs et une bibliographie. Il a fait travail de terrain en Transylvanie (ici dans le sens 'territoire de l'Hongrie

attachée à Roumanie'), en Kárpátalja (appartenant à l'Ukraine, région voisine de la Roumanie, de la Hongrie, de la Slovaquie) et en Moldavie, les autres dates sont empruntées de la littérature de spécialité. ACTA Siculica 2005/1 (a Délkeleti Intézet és a Digital Studio periodikája)